

הקדמה וברור לשוני.

כמעט את כל הדברים הכתובים במאמר זה קבלתי מאת הרב אליהו טבגר, וכן ראיתי דברים דומים במקומות אחרים, כמובן שכל איש ואיש והסגנון שלו. לכאורה התבאר בתורה בפירושי טעמה של מצוות ציצית – והוא שע"י ראיית הציצית אדם נזכר בכלל מצוות התורה ומשום כך מקיים אותם. או, על כל פנים שראיית הציצית מזכירה את חובת קיום המצוות, אף אם לא הכרחי שזה הטעם של המצווה. אך לא מבואר מה בדיוק בציצית גורם לזכירה זאת. אומנם בחז"ל אנחנו מוצאים כמה וכמה ביאורים, אך רובם על דרך של דרש ולא של פשט². ויש לבאר תחילה מהו לשון ציצית. והנה משמעות המלה היא קבוצת חוטים היוצאים ממקום כלשהו³. ויש אומרים שהמשמעות הראשונית של השורש היא כמו במלה "ציץ" דהיינו ניצת הצמח⁴, ומכך נובעת המשמעות המשנית – קבוצת חוטים. ואלו הגדילים משמעותם חוטים קלועים⁵. ואילו לשון

1 במדבר טו:לז-מ:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל פְּנֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנִתְּנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זִנִּים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתֵי וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים לֹא-לֵהִיכֶם: אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֹא-לֵהִים אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם:

וכן מצוות הציצית מוזכרת בדברים כב:יב:

גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶּה בָּהּ:

2 עיין בטעם המובא ברש"י על במדבר טו:לט (ע"פ תנחומא). וקושיות עליו ברמב"ן לבמדבר טו:לח. וכן את ההסבר של הרמב"ן (ע"פ מנחות מג:). ועיין עוד הרבה טעמים שונים במשנת רבי אליעזר פי"ד.

אין כאן מקום להאריך על מהות האגדה והדרש. רק נציין שאין הטעמים על דרך הדרש עיקר טעמם של המצוות. עיין במו"נ ח"ג פמ"ג ותרומת הדשן פסקים וכתבים סק"ח.

3 מנחות מא::

אין ציצית אלא יוצא, ואין ציצית אלא משהו

רש"י מנחות מא::

אין שם ציצית אלא יוצא - תלוי ויוצא מן הכנף משהו.

מנחות מב::

ת"ר: ציצית - אין ציצית אלא ענף, וכן הוא אומר: ויקחני בציצית ראשי. ואמר אביי: וצריך לפרודה כי צוציתא דארמאי.

וכן זה יכולים להיות שערות. יחזקאל ח:ג:

וַיִּשְׁלַח תְּבִנִית יָד וַיִּקְחֵנִי בְּצִיצִית רִאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתִּבָּא אֵתִי יְרוּשָׁלַיִם בְּמִרְאֹת אֱ-לֹהִים אֶל פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צְפוֹנָה אֲשֶׁר שָׁם מוֹשֵׁב סֹמֶל הַקִּנְיָה הַמְּקִנָה:

4 במדבר יז:כג:

וַיְהִי מִמִּחְרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל הָעֵדוּת וַהֲנֶה פָּרַח מִטָּה אֲהֶרֶן לְבֵית לֹוִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיִּצֹץ צִיץ וַיִּגְמַל שִׁקָּדִים:

ועיין גם בישעיהו כח:ד.

5 רשב"ם דברים כב:יב:

גדילים - ציצית, צריך שיהא גדול וקלוע:

חזקוני דברים כב:יב:

גדלים לשון קליעה נסמכה לשעטנז בשביל הציצית שמותר בו.

ועיין גם מלכים א ז:יז:

שִׁבְכִים מַעֲשֵׂה שִׁבְכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שִׁשְׁרוֹת לַפְתָּרֹת אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַפְתָּרֹת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַפְתָּרֹת הַשֵּׁנִית:

פתיל הוא חוט, כך בכל הפעמים שהוא נזכר במקרא. התורה צוותה שיהודים ישימו על כנפי בגדיהם ציצית (קבוצת חוטים) ולשים יחד איתם פתיל תכלת.

מהות הציצית.

והנה לכאורה התורה מתייחסת למציאות נהוגה. ציצית זה מין קישוט לבגד. וידוע מחפירות ארכאולוגיות (מתבליטים, כי בגדים בד"כ אינם משתמרים) שהיה מנהג בזמן הקדום אצל מלכים ואצילים לשים פתילים על בגדיהם, לעתים על כל סביב הבגד ולעתים רק על הכנפות⁶. וכן צבע התכלת⁷ הוא צבע יוקרתי שמשמשים בו מלכים ועשירים⁸. ומשום כך משתמשים בו במשכן בכמה מקומות: בתכלת שזור ביחד עם ארגמן, תולעת שני ושש לצורך יריעות המשכן, פרוכת לקודש קודשים, מסך לאוהל מועד ולחצר, אפוד (שזורים יחד עם חוטי זהב), חושן (שזורים יחד עם חוטי זהב), רימוני המעיל (בלי פשתן), ואבנט (של כהן גדול בימות השנה ושל כהן הדיוט לפי חלק מהשיטות). במשכן השימוש בתכלת היה מרובה משל בצבעים האחרים. היה שימוש נוסף בתכלת למעיל של כהן גדול ול"בגדים" של הארון (רק שתחילה כסוהו בפרוכת בכדי שלא לראותו), שולחן של לחם הפנים, מנורה ומזבח הזהב שכולם מכוסים ב"בגד" תכלת (ועורות של תחש להגנה מהגשם, ועליהם התורה משתמשת בלשון "כסוי" ולא "בגד"). רוב כלים שמכסים – מכסים בתכלת, ודווקא את הכלים שנמצאים בקודש ובקודש הקדשים (פרט לכלים ששעל שולחן הפנים שפורשים עליהם "בגד" תולעת שני, ועל המזבח החיצון – "בגד" ארגמן). ועוד כמה חוטים ששימשו לחיבור היו מתכלת: לולאות המחברות יריעות המשכן, פתיל המחבר בין אפוד לחושן ופתיל של ציץ. אמנם עצם ריבוי של השימוש בצבע מסוים יכול להראות לאו דווקא על יוקרתו של הצבע, אלא אולי להפך. אך רואים שהשתמשו בו לצרכים היותר מכובדים. לרוב התכלת נזכר במקרא לפני הסממנים האחרים⁹. (במקדש השתמשו הרבה פחות בבדים מאשר במשכן, לכן גם שימוש בתכלת היה מועט יחסית) כל זה מראה שהתכלת היה הצבע היוקרתי מבין צבעי היוקרה של הזמן העתיק.

משמעות המצווה.

הציצית הוא חותם על בגדי יהודי שמסמל שהוא חלק מממלכת כוהנים וגוי קדוש. מנחות מג::

היה רבי מאיר אומר: גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת, משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שאמר לשני עבדיו, לאחד אמר: הבא לי חותם של טיט, ולאחד אמר: הבא לי חותם של זהב, ופשעו שניהם ולא הביאו, איזה מהן עונשו מרובה? הוי אומר: זה שאמר לו הבא לי חותם של טיט ולא הביא.

וביאר רש"י:

חותם - היו עושים לכהמה ולעבד כשקונין אותן לשם סימן עבדות.

וגם חותם של טיט של מלכות הוא, חותם של זהב – על אחת כמה וכמה.

לכן התורה צוותה שיהודי יטיל ציצית עם תכלת להיותו חלק מהעם הנבחר לעם ה', חלק מהעם שה' שוכן בתוכו. לכן הוא מטיל ציצית על כנפי הבגד שעצם הציצית זה דבר מכובד, היאה לעבדי המלך, ובנוסף בתוך הציצית הוא מטיל פתיל תכלת, העשוי מצמר הצבוע בצבע המלכות. ובראותם היהודי נזכר ביעודו וחובתו והנכבד להיות לעבד ה' ולקיים מצוותיו. ועיין עוד מקורות¹⁰.

6 א"מ ערך ציצת (כרך ו עמ' 732).

7 צבע המופק מארגמן קהה קוצים, *Murex trunculus*.

8 ירמיהו י: ט, אסתר ח: טו ועוד.

9 זוהר עמאר, הארגמן עמ' 22 עיין שם בהרחבה:

ניתוח הפסוקים מורה שלרוב צבע התכלת מופיע לפני הארגמן, ותמיד לפני תולעת השני והשש. כלומר הארגמן נחשב כרגיל לשני בחשיבותו בסולם הקדושה.

10 העתקתי את המקורות מהמאמר של הרב ז.ד.ה. ולס בקובץ "והיה לכם לציצית" גליון 8 עמ' סח-ט.

איסורי כלאים ודעת הרמב"ן וסיעתו.

יש לעיין האם יש קשר בין מצוות ציצית לאיסור שעטנז, שהתורה הסמיכה אותם בספר דברים¹¹. זה יכול להיות בגלל קשר מהותי של המצוות, ויכול להיות רק משום ששתי המצוות קשורות לבגדים.

יש לעיין תחילה בטעם של איסור השעטנז. בשתי הפעמים שהאיסור מובא בתורה הוא מובא ביחד עם איסורי כלאים האחרים¹². ויש לעיין האם מהות של כל איסורי הכלאים זהה, או שהתורה מביאה את האיסורים ביחד וקוראת לכולם בשם כלאים רק מפני דמיון חיצוני, דהיינו ערבוב של דברים שונים. והנה הרמב"ן פירש שהטעם של איסורי כלאי זרעים וכלאי בהמה הוא משום שמתנהג כאילו ה' לא השלים מעשה בראשית וכן משום שהצאצאים אינם פוריים. ואת

בכור שור במדבר טו:לט:

וראיתם אותו וזכרתם, שאינו נעשה אלא לזכירה, וכשרואה זאת המצוה, זוכר ונותן לב לשמור המצות, כי הציצית כמו חותם שבכסותו, שעושין לעבד סימן שהוא משועבד לרבו, וכשרואים ישראל זוכרים שהם משועבדים להקב"ה, ועליהם לקיים כל מצוותיו.

ספורנו במדבר טו:לט:

וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. תזכרו שאתם עבדים לא-ל יתברך ושקבלתם מצותיו באלה ובשבועה וזה בראותם הציצית שהוא כחותם המלך בעבדיו ובזה תחדלו מתור אחרי לבבכם להשיג שרירות לבכם בעושר וכבוד אפילו בגזל:

הכתב והקבלה במדבר טו:לט, עיין שם שבהמשך מבאר לפי היסוד הזה לשון הברכה "להתעטף בציצית":

וזכרתם את כל מצות ה'. הנה חייבה אותנו התורה בזה לשום אות וסימן בכנף המעיל שהוא תמיד לנגד עינינו כדי שנזכור תמיד היותינו עבדי ה' כדרך שעושה האדון במלבוש עבדו לאות כי הוא עבדו הקנוי לו להיות נכנע לעבודתו (עיין במנחות ד' מ"ג ע"ב) בתוס' ד"ה חותם, שמדמה התלמוד חותם של טיט שעושים אותו לעבד כשקונים אותו לשם סימן עבדות, לציצת כי הציצית מעידים על ישראל שהם עבדי הקדוש ברוך הוא כבלא דעבדא, ע"ש.

11 ברכות כא: (ומקבילות):

והאמר רב יוסף: אפילו מאן דלא דריש סמוכים בכל התורה - במשנה תורה דריש. דהא רבי יהודה לא דריש סמוכין בכל התורה כולה, ובמשנה תורה דריש.

לכאורה הטעם הוא משום שספר דברים כולו הוא נאום אחד ארוך של משה רבינו, ומשום כך יש משמעות יתירה לסדר הדברים. מה שאינו כן כשנותנים מצוות מגילה מגילה במשך הרבה שנים.

12 בויקרא פרק יט:יט באותו פסוק עם איסורי כלאים:

אַתְּ חִקְתִּי תִשְׁמְרוּ בְּהִמָּתֶךָ לֹא תִרְבֶּעַ כְּלָאִים שְׂדֵךְ לֹא תִזְרַע כְּלָאִים וּבְגָד כְּלָאִים שֶׁעֵטְנִי לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:

בדברים כב:ט-יב מיד לאחר איסורי כלאים, ומיד לפני מצוות ציצית, אך בפסוקים ופרשיות נפרדות:

לֹא תִזְרַע כְּרָמְךָ כְּלָאִים כִּי תִקְדֹּשׁ הַמְּלָאָה הַזֹּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע וּתְבוֹאֵת הַכֶּרֶם: ס לֹא תִחַרֵּשׁ בְּשׂוֹר וּבְחֶמֶר יִחַדּוּ: ס לֹא תִלְבֹּשׁ שֶׁעֵטְנִי צֶמֶר וּפְשָׁתִים יִחַדּוּ: ס גְּדָלִים תַּעֲשֶׂה לָּךְ עַל אֲרֻבַּע כְּנָפוֹת כְּסוּתֶךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶּה בָּהּ: ס

יש לציין שיש מפרשים שסוברים שאיסור לחרוש בשור וחמור ביחד הוא הרחקה מאיסור כלאי בהמה מו"נ ח"ג פמ"ט:

וזהו הטעם אצלי באסור כלאי בהמה, כי בידוע שלא יתעורר איש ממין אחד לבעול איש ממין אחר על הרוב אם לא ירכיבוהו עליו בידים, כמו שתראה אלו הפחותים מולידי הפרדים עושים תמיד, ומאסה התורה שישפיל איש מישראל מעלתו לזה המעשה, למה שבו מן הפחיתות והעזות שיתעסק בדברים שמאסה התורה לזכרם, כל שכן לעמוד עליהם ולעשותם, רק בעת הצורך, ואין הצורך לזאת ההרכבה.

ויראה לי כי טעם אסור קבוץ שני מינים באי זה מעשה שיהיה אינו רק להרחיק מהרכבת שני מינים,

איסור בגדי כלאים תלה בהרחקה מהתערבות המינים. רמב"ן ויקרא יט:ט:

והטעם בכלאים, כי השם ברא המינים בעולם, בכל בעלי הנפשות בצמחים ובבעלי נפש התנועה, ונתן בהם כח התולדה שיתקיימו המינים בהם לעד כל זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם. וצוה בכחם שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם, שנאמר בכולם "למיניהם" (בראשית א), והוא סיבת המשכב שנרביע בהמות זו עם זו לקיום המינים כאשר יבואו האנשים על הנשים לפריה ורביה. והמרכיב שני מינין, משנה ומכחיש במעשה בראשית, כאילו יחשוב שלא השלים הקדוש ברוך הוא בעולמו כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות. והמינים בבעלי חיים לא יולידו מין משאינו מינו, וגם הקרובים בטבע שיולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו. והנה מצד שני הדברים האלה, פעולת ההרכבה במינים דבר נמאס ובטל:

וגם הצמחים אשר יתרכבו מין בשאינו מינו אין פרים צומח אחרי כן, ויהיו באיסורם שני טעמים הנזכרים, וזה טעם "שדך לא תזרע כלאים" שהוא בהרכבה על דעת רבותינו (קידושין לט א). ואסור אף כלאי זרעים, מפני שישתנו בטבעם גם בצורתם בהיותם יונקים זה מזה, ויהיה כל גרעין ממנו כאילו הורכב משני מינין. ואסור לחרוש בשור ובחמור, מפני שדרך כל עובד אדמתו להביא צמדו ברפת אחת ויבאו לידי הרכבה:

ומחברינו מוסיף בטעם הכלאים, כי הוא שלא לערבב הכחות המגדלים הצמחים להיות יונקים זה מזה, ממה שאמרו בבראשית רבה (י ו), אמר רבי סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל, הדא הוא דכתיב (איוב לח לג) הידעת חקות שמים אם תשים

ר"ל לא תחרוש בשור ובחמור יחדו, כי אם יקבץ בין שניהם פעמים ירכיב אחד מהם על חברו, והראיה על זה היות הדין הזה כולל לזולת שור וחמור, אחד שור וחמור אחד כל שני מינין אלא שדבר הכתוב בהווה.

ועיין גם רמב"ן דברים כב:י:

ואמר לא תחרש בשור ובחמור - והוא הדין לכל מיני הכלאים. והיא מצוה מבוארת מן בהמתך לא תרביע כלאים (ויקרא יט יט), שדרך כל עובד אדמתו להביא צמדו ברפת אחת וירכיב אותן: וכן בכור שור דברים כב:י:

ונראה שלכך אסר רחמנא חרישה משני-מינין, שלא יבא להרגילם ולהרביעו זה עם זה, תדע שהרי בקדושים-תהיו כתיב "שדך לא תזרע כלאים", "בהמתך לא תרביע כלאים", "ובגד כלאים שעטנז", והכא במקום "בהמתך לא תרביע" כתיב "לא-תחרוש בשור", אלמא משום "לא-תרביע" הוא.

אך יש כאלו שסוברים שטעם של איסור חרישה בשור וחמור ביחד הוא משום הרחמים: אבן עזרא דברים כב:י:

לא תחרוש בשור ובחמור - דבק עם הזריעה. והשם חמל על כל מעשיו, כי אין כח החמור ככח השור.

חזקוני כב:י:

לא תחרש בשור ובחמור שהשור מעלה גרה תמיד ואוכל והחמור אינו מעלה גרה נמצא שזה אוכל וזה מתענה וזהו צער בעלי חיים.

וכן ספר החינוך מצוה תקנ:

שורש המצוה כתב הרמב"ם ז"ל שהוא משורש איסור הרבעה כלאים, כי דרך עובדי אדמה להביא הצמד ברפת אחת ושמה ירכיב אותם, ושורש איסור הרבעה כתבתיו במקומו בסדר קדושים תהיו [מצוה רמ"ד]. ואחר רשות אדוני הרב הנזכר והודאה על דברו הטוב, אענה אף אני חלקי ואומר כי מטעמי מצוה זו ענין צער בעלי חיים שהוא אסור מן התורה, וידוע שיש למיני הבהמות ולעופות דאגה גדולה לשכון עם שאינם מינן וכל שכן לעשות עמהן מלאכה, וכמו שאנו רואים בעינינו באותן שאינם תחת ידינו כי כל עוף למינו ישכון, וכל הבהמות ושאר המינין גם כן ידבקו לעולם במיניהן. וכל חכם לב מזה יקח מוסר שלא למנות שני אנשים לעולם בדבר מכל הדברים שיהיו רחוקים בטבעם ומשונים בהנהגתם כמו צדיק ורשע והנקלה בנכבד, שאם הקפידה התורה על הצער שיש בזה לבעלי חיים שאינם בני שכל, כל שכן בבני אדם אשר להם נפש משכלת לדעת יוצרם.

משטרו בארץ. והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי שינקו זה מזה מבטל חקות שמים, ולכך אמר בהם את חקותי תשמורו, כי הם חקות שמים, וכך אמר רבי חנינא משום רבי פנחס משום חקים שחקקתי בהם את עולמי (ירושלמי כלאים פ"א ה"ז):

וכבר כתבתי בסדר בראשית (א יא) שהצמחים כולם יסודותם בעליונים ומשם צוה להם השם את הברכה חיים עד העולם, והנה המערב כלאים מכחיש ומערב מעשה בראשית:

...

וטעם כלאי הבגדים, להרחיק התערובות במינין, ואסר הרגילים להעשות מהן בגד.

אפשר לנסח זאת בקצרה שהאדם אינו רשאי לשנות את החוקים שה' קבע בעולמו.

רוב ראשונים¹³ מפרשים את טעם איסור כלאים בצורה דומה לפירוש הרמב"ן, אף שהניסוחים יכולים להיות קצת שונים. לכאורה מהתורה משמע שטעם של כל איסורי כלאים שווה, כולל איסור לבישת שעטנז. התורה תמיד מביאה את האיסורים ביחד. בויקרא היא אף נותנת כותרת

13 רשב"ם ויקרא יט:יט:

בהמתך לא תרביע כלאים - לפי דרך ארץ ותשובת המינין כשם שציוה הכתוב שכל אחד ואחד יוציא פרי למינהו במעשה בראשית, כך צוה להנהיג את העולם בבהמות ובשדות ואילנות וגם בחרישת שור וחמור שהם שני מינים. וגם בצמר ופשתים שזה מן בהמות וזה מן קרקע וגידוליו. ולמינים אמרתי הצמר צבוע והפשתן איננו צבוע וקפיד בבגד של שני מראות, והודו לי:

חזקוני ויקרא יט:יט (אך את טעם של מצוות שעטנז הוא פירש בדרך אחרת):

את חקתי תשמרו אהדריה קרא, למעלה הזהיר בחוקות עריות וכאן הזהיר בחוקות כלאים, ללמדך שאין מרכיבים עץ מאכל על גבי עץ מאכל. **בהמתך לא תרביע כלאים** אחר שצוה להיות קדוש שלא לעשות חמס לרעהו צוה כמו כן שלא לעשות לבהמה ולשאר ענינים לשנות בהם מעשה הקדוש ברוך הוא שכשם שצוה הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית שכל אחד ואחד יוציא פרי למינהו כך צוה והזהיר בכל עניני כלאים. ובגד **כלאים** י"מ הטעם שנאסרו לפי שבגדי כהונה היו מצמר ופשתים כדאמר בעלמא. מדשש כתנא תכלת עמרא דומיא דחלב ודם ושמן המשחה וקטרת שנאסרו דהוה ליה כמשתמש בשרביטו של מלך.

ספר החינוך מצוה רמד:

משרשי המצוה, כי השם ברוך הוא ברא עולמו בחכמה בתבונה ובדעת, ועשה וצייר כל הצורות לפי מה שהיה צורך ענינן ראוי להיות מכוונות כיוון העולם, וברוך הוא היודע. וזהו שנאמר במעשה בראשית [בראשית א', ל"א] וירא א-להים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, וראייתו ברוך הוא. היא ידיעתו והתבוננותו בדברים, כי הוא ברוך הוא, לגודל מעלתו אינו צריך לראיית העין אל הדברים אחר מעשה, כי הכל נגלה וידוע ונראה לפניו קודם מעשה כמו אחר מעשה. אבל התורה תדבר לבני אדם במלות מוכנות אליהם, ותכנה בשם דברים כדברים המכוונים בהם, שאי אפשר לדבר עם בריה אלא במה שידוע אליו, כי מי יבין מה שאין בכחו להבין. ועל כיוצא בזה יאמרו זכרונם לברכה, כדי לשבר את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע.

ובהיות יודע א-להים כי כל אשר עשה הוא מכוון בשלימות לענינו שהוא צריך בעולמו, צוה לכל מין ומין להיות עושה פירותיו למינהו, כמו שכתוב בסדר בראשית, ולא יתערבו המינים פן יחסר שלימותן ולא יצוה עליהן ברכתו. ומזה השורש, לפי הנראה במחשבתנו, נמנענו מהרביע הבהמות כלאים, וכמו כן הוזהרנו בכך מזה הטעם בצירוף טעם אחר, שכתבנו כבר על מיני הזרעים והאילנות.

אבן עזרא יט:יט (בסגנון קצת אחר על הרבעת הבהמה. ואילו וטעמו של אבן עזרא על כלאי בגדים ושדה קשה להבנה):

טעם להזכיר אחר אלה המצוות **בהמתך לא תרביע כלאים** - להזהיר אחר היותך קדוש, שלא תעשה חמס לבן אדם כמוך, גם לא תעשה לבהמה לשנות מעשה השם, על כן כתוב את חקתי תשמרו לשמור כל מין שלא יתערב מין עם מין. כלאים שני מינים. ועוד אפרש מלת כלאים, וטעם השדה והבגד להיות לזכרון, כי יש מצוות רבות לזכר כחג המצות, וסוכות, וציצית, ושופר, ומזוזה, ותפילין. ופה ארמוז לך סוד, דע כי השלם שלם מאד, על כן כתוב באברהם וישמור משמרת מצותי חקותי ותורתי (ברא' כו, ה).

משותפת לשלושת האיסורים "את חקתי תשמר". אך קצת קשה, בשלמא בכלאי זרעים וכלאי בהמה האדם יוצר מין חדש. אך מה הבעיה בערבוב של שתי סוגי חוטים? וכן קשה קצת לפי הטעם הזה איך התורה לא רק התירה אלא אף צוותה על השימוש בשעטנז בבית המקדש? וכי יעלה על הדעת שיעלו כלאי כבש ועז קורבן לה?

דעת הרמב"ם.

הרמב"ם במו"נ¹⁴ נתן טעם אחר לאיסור השעטנז ותלה אותו במנהג כומרי ע"ז. וכן תלה כלאי זרעים בחוקות ע"ז (שם, סוף הפרק), ובדרך הזו הסביר עוד הרבה טעמי המצוות. אך את איסור כלאי הבהמה הסביר באופן אחר (עיין הערה 11). אך גם לפי שיטתו לא מובן למה דווקא בבית המקדש מותר ומצווה שעטנז.

דעת הבכור שור וסיעתו.

עוד אפשרות בהסבר מצוות שעטנז היא לנתק את מהות של כלאי בגדים מכלאי זרעים ובהמות (מה שלא יהיה טעם). ולהבין את איסור שעטנז באופן אחר. לא רק שאין שאלה למה שעטנז מצווה במקדש, אלא אדרבא, דווקא משום ששעטנז מצווה בבית מקדש, דווקא משום כך הוא אסור בחולין. ושעטנז בתור דבר המורכב משתי סוגים שונים של חוטים נחשב דבר יוקרתי השמור רק לתחום הקודש. עיין בכור שור ויקרא יט:ט:

וטעמא לפי שבגדי כהונה היו של כלאים של צמר ופשתים, כדאמרינן: מדשש כיתנא תכלת עמרא, ואסור להדיוט להשתמש בהם, דומיא דחלב ודם שנאסרו מפני שנקרבים על גבי המזבח, וכן בשמן המשחה, דכתיב: «ובמתכונתו לא תעשו כמוהו», ובקטורת דכתיב: «איש אשר יעשה כמוה... ונכרת», דהוה ליה כמשתמש בשרביטו של מלך ואסור, כמו שאסור להחליף חוקו. ואם תאמר: ליתסר תכלת עם ארגמן ותולעת שני, אינו צריך כיון דנשתנה בדבר אחד שאין בן כלאים, שוב אינו צריך, כדאמרינן גבי שמן המשחה וקטורת: «ובתכונתו לא תעשו לכם», אלמא כיון ששינה מתכונתו שוב אינו צריך. וגבי מנורה אמרו רבותינו: אבל עושה [של חמשה] של ששה ו[של] שמנה קנים. וכן הקפיד הכתוב בבגדי אהרן שנעשו לדורות, אבל בבגדי כהנים הדייטים ובבגדי לבן של יום הכפורים שאינם קבועים לדורות לא הקפיד הכתוב. ועיין עוד מקורות¹⁵. אף שפירוש הזה פותר שאלות על השיטות האחרות. אף הוא אינו נקי

14 מו"נ ח"ג פל"ז:

והנה בארנו בחבורנו הגדול שהקפת פאת ראש ופאת זקן אסור מפני שהוא תקון כומרי עבודה זרה, והוא הסבה גם כן לאסור השעטנז, כי כן היה תקון הכומרים גם כן היו מקבצים בין הצומח ובעלי חיים בלבד אחד והיה חותם אחד מן המוצאים בידו, תמצא זה כתוב בספריהם

15 בכור שור דברים כב:יא:

לא תלבש שעטנז: משום דבגדי-כהונה של-כלאים, ולא ישתמש בשרביטו של מלך, דאף הם לשם מצוה כמו בגדי-כהונה.

חזקוני דברים פרק כב:יא:

ד"א לפי שמשניהם בגדי כהונה הזהירים ללבשם בחול רק למשרתיו בשעת עבודתו ולכך לא נמצא נגע רק בבגד צמר ובגד פשתים להראות שיש פשע בכלאים. אהדריה קרא ללמדך דשעטנז היינו צמר ופשתים.

חזקוני ויקרא פרק יט:ט:

ובגד כלאים י"מ הטעם שנאסרו לפי שבגדי כהונה היו מצמר ופשתים כדאמר בעלמא. מדשש כתנא תכלת עמרא דומיא דחלב ודם ושמן המשחה וקטרת שנאסרו דהוה ליה כמשתמש בשרביטו של מלך.

פרוש ראשון בדעת זקנים מבעלי התוספות דברים פרק כב:יא (ובפירוש הראש):

לא תלבש שעטנז. לפי שהפרכת נעשה משש ושש כיתנא ומתכלת ותכל' עמרא הרי צמר ופשתים יחדיו ולא רצה הקדוש ברוך הוא שיעשו בניו דוגמתו כמו שמצינו בקטרת איש אשר יעשה כמוה להריח בה וגו' וכן אחז"ל לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם וכו' ועיין יוספוס, קדמוניות היהודים ד:208:

מקושיות, וזה משכתבנו לעיל ש"לכאורה מהתורה משמע שטעם של כל איסורי כלאים שווה, כולל איסור לבישת שעטנז. התורה תמיד מביאה את האיסורים ביחד. בויקרא היא אף נותנת כותרת משותפת לשלושת האיסורים "את חקתי תשמרו".¹⁶ ועוד קשה שהתורה אף פעם לא קוראת לבדי מקדש בשם שעטנז (וכלאים), אך זה מובן כי פה זה קונוטציה שלילית), ולא מדגישה שזה טעם האיסור, כמו שהיא עושה למשל בחלב.

ציצית של כלאים.

אף שהדבר איננו מוכרח, אפשרי שעוד טעם למצוות ציצית היא נתינת אפשרות לכל יהודי ללבוש שעטנז (בטלית של פשתן¹⁶), ולא רק עשה דוחה לא תעשה גרידא. ומצאנו שיש חלוקת בית שמאי ובית הלל האם סדין דהיינו טלית של פשתן חייב בציצית. משנה עדויות ד':

סדין בציצית בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבים

והיו שתלו מחלוקתם בזה שבית הלל רואים שכל יהודי ראוי ללבוש טלית של שעטנז ואילו בית שמאי סוברים שרק כוהנים ראויים לכך¹⁷. אך אין פירוש הזה מוכרח, ולמשל אפשר להסביר שיש מחלוקת האם עשה דוחה לא תעשה. שלב"ה איכא ולב"ש ליכא (הלא לומדים את הכלל הזה דווקא מציצית של כלאים) וגם הסבר כזה תואם את רוח של ב"ש וב"ה.

אל ילבש איש מכם בגד ארוג צמר ופשתה, רק לכוהנים שמור הדבר.

16 ובפרט לדעת הגאונים שציצית של פשתן אינה פוטרת בטלית של פשתן. עיין למשל ספר האשכול הלכות ציצית פ:.

17 ועיין מנחות מג. שתלה את מצוות שעטנז במצוות ציצית. אך קשה להביא ראיות למהות המצווה מלימודים כאלה של הגמרא:

ת"ר: הכל חייבין בציצית, כהנים, לויים וישראלים, גרים, נשים ועבדים; ר"ש פוטר בנשים, מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. אמר מר: הכל חייבין בציצית, כהנים, לויים וישראלים. פשיטא, דאי כהנים לויים וישראלים פטורי, מאן ליחייב? כהנים איצטריכא ליה, ס"ד אמינא, הואיל וכתוב: לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך, מאן דלא אישתרי כלאים לגביה בלבישה הוא דמיחייב בציצית, הני כהנים הואיל ואישתרי כלאים לגביהו לא ליחייבו, קמ"ל, נהי דאישתרי בעידן עבודה, בלא עידן עבודה לא אישתרי.